

12. A Frank Birodalom a VI-VII. században

A germán frank törzsek az Alsó-Rajna mentén éltek, s már a III. századtól rendszeresen betörték Galliába. Frank államról azonban nem beszélhetünk, mivel egymástól különálló kis törzsi fejedelemségek léteztek. A fordulópont Klodvig (481-511) alatt következett be. Ő erős kézzel felszámolta a törzsi széttagoltságot, s így a frank területek egyesítésével jelentős haderőre tett szert. A terjeszkedés útja azonban csak akkor nyílt meg, amikor 484 után a nyugati gót állam – a térség legerősebb hatalma – meggyengült a belső hatalmi harcok miatt. Ezt kihasználva Klodvig lerohanta egész Észak-Galliát. Mivel a nyugati gótokkal való konfrontációt ekkor még nem merete vállalni, kelet felé fordult, meghódítatva a Rajnán túli germán törzseket (a thüringeket 491-ben, az alemannokat 496-ban). Gyors sikerének oka elsősorban a germán törzsek széttagoltságában keresendő. Győzelmei ellenére azonban keleten ingatag maradt a pozíciója, mivel a helyi törzsfők képesek voltak hatalmuk megőrzésére, s állandóan fellázdak a frank fennhatóság ellen. Ezzel szemben Galliában viszonylag hamar sikerült megnyernie a romanizált nagybirtokosok és az egyház támogatását. Klodvig ezt követően egy nyugati gót-ellenes széles koalíció kialakítására törekedett. Sikerült megnyernie burgundokat, sőt a bizánci császárt is. Hosszas előkészület után a frank-burgund haderő 507-508-ban lerohanta Délnyugat-Galliát. A nyugati gót állam belső válsága miatt képtelen volt a sikeres ellenállásra.

Klodvig alig három évtized alatt egy erős birodalmat hozott létre, amely magában foglalta Gallia nagy részét és a Rajnán túli területeket is, bár a két térség fejlettségbeli eltérése állandó feszültségforrást jelentett. Klodvig udvarába hívta a helyi nagybirtokosokat, s tiszteletben tartotta a római hagyományokat és törvényeket, azaz tudatosan folytatta a germán-római együttműködés hagyományát. Ezt szolgálta a kereszténység felvétele is. Ettől kezdve a „frank” egyház az uralkodók elsődleges támasza lett. Minden szabad frankot katonai szolgálatra kötelezett, s így szükség esetén több tízezer fős haderőt tudott kiállítani. A meghódított területek egyharmadát a frankok között osztotta szét. A fejedelem jövedelmei a rómaiakra kivetett adókból és saját birtokaiból származtak. Klodvig a birodalmat grófságokra osztotta. A gróf saját tartományának katonai és közigazgatási vezetője volt, azaz a fejedelem képviselőjeként az adott terület minden ügyében illetékes volt. A grófok saját maguk választották ki tisztviselőiket, s így azok erősen kötődtek a személyükhöz. Az egész tartományi igazgatás fenntartására a grófok szolgálati birtokot kaptak, s kb. a tartományi adók egyharmadát használhatták fel. A szolgálati birtok nem volt örökölhető, használata csak a hivatal viselésének idejére szólt. Mindez a grófkot természetesen az uralkodó iránti hűség fenntartására készítette.

Halálakor Klodvig a germán hagyományoknak megfelelően négy fia között felosztotta a birodalmat. Mind a négyen teljesen függetlenek voltak egymástól. Az országmegosztás egyelőre nem vezetett belső összeütközéshez, mivel az utódokat teljesen lekötötte saját országrészük megszervezése. Ráadásul Theodorik gót király halála (526) után ismét megnyílt az út a külső terjeszkedés felé. Bár az összefogásra is van példa, de a fejedelmek általában külön vezettek hadjáratokat. 532-ben elfoglalták Burgundiát, s még ezt megelőzően befejezték a thüringiaiak hódoltatását. 561 után azonban állandó harcok dúltak a Meroving részkirályok között, akik a birodalom egyesítésére törekedtek (úgynevezett százéves válság 561-687). A részkirályok csak állandó földadományokkal tudtak híveket szerezni, ami viszont a királyi birtokállomány rohamos csökkenéséhez vezetett. Mindez természetesen a megerősödő nagybirtokosoknak kedvezett, akik kihasználva a királyi hatalom meggyengülését a helyi közigazgatási tisztségek megszerzésére törekedtek. Hosszú távon ez a királyi kormányzás alapjait roncsolta szét, mivel a grófi cím tartós megszerzésével a helyi nagybirtokos családok saját maguk alá gyűrhatték az adott tartományt. Természetesen ez azzal is járt, hogy a tartományon belüli szabad frank harcosok is bekerültek az ő kíséretükbe, s ezzel jelentős katonai erőre tettek szert. A nagybirtokos családok érdekeik érvényesítésére sikerrel használták fel az országrészek gyűléseit. A helyi érdek-összefonódások révén az ország politikai egysége megszűnt, s egy erős tartományi szellem alakult ki. Az egyes országrészekben a hatalom az árnyékkirályok helyett a majordomuszok kezében volt. A majordomusz Klodvig alatt még csak a fejedelmi udvartartás ügyeinek intézője volt. 511 után minden országrész saját majordomuszt kapott. E tisztség viselőjét a helyi nagybirtokosok a VI. század végén már maguk választották ki. Így került e hivatal Austrasiában pl. a Karoling család kezébe.

A Frank Birodalom belső meggyengülését kihasználva az alávett peremtartományok sorra függetlenné váltak (thüringek, bajorok, alamennok, bretonok, Aquitánia). Az esetleges frank veszély hatására náluk is megindult az államszerveződés. Saját herceget választottak, bár annak hatalmát az előkelők erősen korlátozták. A birodalom szétesése és pusztulása hosszú távon már a nagybirtokosok érdekeit is veszélyeztette. Éppen ezért a VII. század elején kiformalódott egy tábor, amely az egység helyreállítását tűzte ki célul. E mozgalom feje a Karoling Landeni Pipin majordomusz volt. A 613-615-ös birodalmi gyűlések határozatai a királyi hatalom megerősítését szolgálták. A nyugati tartományok birtokosai azonban ellenálltak a központosításnak. A Karoling Középső Pipin azonban 687-ben Tertri mellett legyőzte az ellenzékot, s ezzel ismét egyesítette a birodalmat. Ezzel egy új korszak kezdődött el, melyet a Karoling központosítás jellemez.

71. Magyarország három részre szakadása

II. Szulejmán szultán 150 000 fős hadserege 1526. június végén érkezett a magyar határhoz, majd átkelt a Dráván és megindult az ország belseje felé. A két sereg 1526. augusztus 29-én Mohácsnál ütközött meg egymással. A 25 000 fős magyar sereg súlyos vereséget szenvedett, s a király is meghalt. Ezt követően a törökök a védtelenül hagyott Budát is kifosztották. Szulejmán a nagy távolság miatt azonban nem kívánta megszállni a fővárost, annál is inkább, mivel a déli várrendszer is a kezén volt. Az ország középső részének feldúlása után ezért kivonult Magyarországról.

A török kivonulása után a legsürgősebb feladat a védelem mielőbbi megszervezése volt. A köznemesség döntő többsége az ország legnagyobb birtokosát, a török elleni harcokban kitűnt Szapolyai János erdélyi vajdát választotta királlyá. A nyugati országrész bárói viszont Ferdinánd osztrák főherceget emelték trónra (ő a cseh koronát is elnyerte), mivel egyedül Habsburg segítséggel vélték megvédhetőnek az országot. 1526 végén tehát kettős királyválasztásra került sor, ami az erők teljes mozgósítása helyett megosztotta az országot. A kettős fenyegetés árnyékában I. János abban bízott, hogy a rendek kitartanak mellette, ugyanakkor a császár és a német fejedelmek megnyerésével nemcsak Ferdinándot sikerül leszerelnie, de egy török elleni európai szövetséget is létre tud hozni. Reményei azonban nem váltak valóra. 1527 nyarán Ferdinánd szinte ellenállás nélkül megszállta az egész országot. Sikerét látva a főurak sorra álltak hozzá, s a rendi gyűlés is egyedüli királynak ismerte el. Veresége után Szapolyai feladta addigi politikáját. A legnagyobb veszélynek immár azt tartotta, hogy Magyarország Habsburg fennhatóság alá kerülve elveszíti önállóságát. Éppen ezért 1527 decemberében követet küldött a szultánhoz, s késznek mutatkozott a vazallusi függőség felvállalására. Ezzel megszabadult volna a török fenyegetéstől, sőt a Porta segítségével az ország területi egységét is visszaállíthatta volna.

Hogy mennyire korlátozott volt Ferdinánd Szapolyaival szembeni erőfölénye, az hamarosan megmutatkozott. I. János a külföldön felfogadott zsoldosai és a török segítségével ugyanis már 1528-ban visszaszerezte a keleti országrészt. Győzelme ezúttal is tömeges pártváltást eredményezett. Ráadásul 1529-ben a szultán személyesen vonult fel a Habsburgok megtörésére. Mivel Ferdinánd pénz hiányában nem tudott elegendő zsoldost fogadni, ezért magyarországi híveit kénytelen volt magára hagyni. Szulejmán rövid idő alatt elfoglalta Budát, ám most sem szállta meg, hanem átadta Szapolyainak. Ő maga pedig Bécsset vette ostrom alá. Az időjárás hidegre fordulása és a birodalmi felmentő seregek felvonulása azonban visszavonulásra készítette. 1530-ra a két király között katonai pátthelyzet alakult ki. Ferdinánd főlénye a török beavatkozás miatt nem érvényesülhetett. Ugyanakkor a szultán is megelégedett az ország vazallusi helyzetben tartásával, kísérletet sem tett az ország megszállására. A Habsburgok féken tartását így részben át lehetett hárítani a Szapolyai-pártra. A pátthelyzettel legkevésbé a rendek voltak megelégedve. Mind a két uralkodóban csalódtak, mert egyik sem tudott véget vetni az ország megosztottságának és folyamatos dúlásának. Sérelmezték azt is, hogy a királyi tekintély hanyatlása tág teret adott a főuraknak a garázdálkodásra, magánháborúk vívására. Éppen ezért a nemesség pártállástól függetlenül a megegyezést szorgalmazta az 1531-1532-ben tartott megyegyűléseken. A fordulatot az 1532-es esztendő sem hozta meg. Szulejmán ekkor negyedszer vonult fel Magyarországra. A közvetlen célja ezúttal is Bécs volt. Ez alkalommal azonban még Kőszegnél megrekedt. Bár mind a két fél több mint százezer főt vonultatott fel, de egyikük sem vállalta az összezapást.

Szapolyai János és Ferdinánd viszonyában a fordulat az 1530-as évek közepén érlelődött meg. Szapolyai ez időre mindinkább a tárgyalásos rendezés felé hajlott. A tárgyalás felé hajtotta az utód hiánya és a rendek nyomása is. Az 1535-ben megindult béketárgyalások 1538-ban a váradi egyezményvel értek be. A szerződés értelmében mind a két uralkodó kölcsönösen elfogadta a kialakult helyzetet, s meghatározták a trónöröklés rendjét is. E szerint Szapolyai gyermektelen halála után az ország a Habsburgokra szállt át. Török támadás esetén pedig közös fellépésben egyeztek meg.

A várakozások ellenére a váradi béke mégsem tette lehetővé az ország egységének helyreállítását. I. János ugyanis halálakor csecsemő fiára, János Zsigmondra hagyta a trónt (1540). Igaz, ezt még híveinek is csak egy része fogadta el, hiszen a gyermek uralkodó nem lehetett alkalmas az ország megvédésére. Ferdinánd fegyveresen kívánt érvényt szerezni igényeinek. Budát azonban sem 1540-ben, sem 1541-ben nem tudta elfoglalni. Fellépésével viszont kiváltotta a török újabb beavatkozását. Az új helyzetben a szultánnak ugyanis attól kellett tartania, hogy a Szapolyai-párt összeomlása miatt a vazallusi viszony fenntarthatatlanná válik, s egész Magyarország a Habsburgok kezére kerül. Ennek elkerülése érdekében feladta eddigi magyar politikáját, s az ország megszállását határozta el. 1541. augusztus 29-én a török csapatok bevonultak Budára. Szulejmán ugyanakkor a csecsemő János Zsigmondnak átadta az ország keleti részét. Elméletileg ezzel az ország három részre szakadt, s véglegesen frontzónává vált a két birodalom között.